

DEVİRİM ERSEZER'İN DOKTORA TEZ ÖNERİSİ

1. Tezin Adı

Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Emek Piyasasının Yapısal Dönüşümü (1980–2006)

2. Araştırma Problemi

Bu çalışmada temel problem, kapitalist gelişmenin bir unsuru olan finansal serbestleşme ile emek piyasasının yapısal dönüşümü arasındaki ilişkiyi (eşanlı değişimi) ortaya koymaktır.

3. Tezin Konusu

Türkiye'nin 1980-2006 dönemi incelenerek finansal serbestleşme ile emek piyasasının yapısal dönüşümü arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Bu dönemleme, içinde finansal serbestleşmeyi de barındıran birikim modelindeki bir dönüşümü ifade ettiği için anlamlıdır.

Türkiye ekonomisinin, devlet desteği ve korumacılığa dayalı biçimde kalkınmasını içeren ithal ikameci birikim modeli, diğer ülkelere paralel olarak, 1970'lerde krize girmiş ve dönemin sonlarına doğru, yine birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de dış borç krizi yaşanmıştır. Böylece, ekonominin krizden çıkabilmesi için, IMF ve DB'nın önerdiği istikrar politikalarının uygulanabilmesinin önü açılmıştır. Bu gelişmeler üzerine, dönemin hükümeti tarafından '24 Ocak 1980 Kararları' olarak bilinen istikrar programı açıklanmıştır. Bu kararlar, kısa dönemli istikrar önlemlerinin ötesinde; uzun dönemde, ithal ikameci birikim modelinden vazgeçilerek, planlı ve sistemli bir biçimde, ihracata dayalı gelişmeyi içeren yeni bir birikim modeline geçilmesini ifade etmektedir. Bu yeni birikim modelinin en önemli unsurlarından birisi de, finansal serbestleşme politikalarını tamamlar nitelikte, 1989 yılında sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılmasıdır.

1980 sonrası, özellikle de 1990 sonrası dönemin emek açısından temel özellikleri ise işsizliğin, rekabete dayalı parçalanmış bir işçi sınıfının ve büyüyen bir enformel sektörün varlığıdır. Çalışmada, emek piyasasının yapısal dönüşümü şu kapsamda ve çerçevede incelenecektir. İşçileşme kalıpları, emeğin örgütlenme ve mücadele kapasitesi, işgücü piyasasının özellikleri, emek payı. Dolayısıyla emek piyasasındaki yapısal dönüşümden bahsedilirken bu dört boyut üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla Türkiye için 1980-2006 döneminin seçilmesi, çalışmanın temel problemi açısından anlamlıdır.

4. Tezin Amacı

Kalkınma iktisadının bir disiplin olarak ortaya çıktığı günden bugüne kadar, emek çalışmaları bu disiplin içinde kendine yer bulmuştur. Yapılan çalışmalar daha çok iç göç, ücretler ve denge ücretinin belirlenmesi, emek arzı ve talebi, marjinal ürün ve maliyet üzerinde yoğunlaşmıştır. Kurulan modeller ve varsayımlar gereği, her şeyin denge çerçevesinde ele alınması ve sınıf ilişkilerinin görmezden gelinmesi, ana akımın (neoklasik iktisadın) kalkınma iktisadında da belirleyici olduğunun bir göstergesidir. Yapılacak tezde bu çalışma alanının seçilmesinin temel nedeni, kalkınma iktisadı içinde zaten az olan emek çalışmalarının büyük kısmının, aslında açıklamaya çalıştıkları konuyu tam olarak açıklayamamasıdır. Bunun kuşkusuz en büyük nedeni emeğe ilişkin yanlış varsayımların yapılması ve tarihsel-toplumsal ilişkilerin görmezden gelinmesidir.

Türkiye'de finansal liberalizasyon ve emek piyasasının yapısal dönüşümünü ayrı ayrı ele alan pek çok çalışma bulunsa da bu iki değişken arasındaki ilişki çok az sayıda çalışmada irdelenmiştir. Sadece Türkiye'de değil dünyada da ekonomistler, makroekonomik düzeyde, sermaye hareketliliğinin (emek-sermaye ilişkisi açısından değerlendirildiğinde) emeğin göreceli konumunu nasıl etkilediği sorusuna az önem vermişler ve üzerinde çok durmamışlardır. Bu çalışmada amaç eksik kalan bu yönü vurgulamak ve iki değişken arasındaki ilişkiyi eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaktır.

5. Tezin Önemi

Yukarıda açıklanan nedenlerle yapılmasına karar verilen bu tez ile literatürde olmayan veya eksik olan bu konuda eleştirel bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılacaktır. Literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemesi tezin önemini daha da artırmaktadır. Tezin bu kuramsal yararlarına ek olarak hala daha devam eden bir süreci betimleyici bir yaklaşımla açıklamaya çalışması uygulamaya yönelik faydalar da sağlayabilir.

6. Kuramsal Çerçeve

Uluslararası sermaye hareketlerinin yabancı banka kredisi, portföy yatırımı ve doğrudan yabancı yatırım olmak üzere başlıca üç çeşidi vardır. Bunların bir ülkeye giriş-çıkış serbestisini ifade eden finansal serbestleşmeye ilişkin tartışmalar, ana hatlarıyla iki temel ekseninde yürütülmektedir.

Birincisi, uluslararası özel sermaye hareketlerinin serbest olmasının sayısız ekonomik yararının olacağını savunan neoliberal görüştür. Buna göre özellikle gelişmemiş ülkelerde sermaye ve diğer kaynaklar düşük gelir, düşük tasarruflar nedeniyle yurtiçinde yeterince üretilmemektedir. Bu nedenle neoliberaler, sermaye girişlerindeki artışın ülkenin sermaye stokunu, üretkenliğini ve gelirini artırarak farklı bir döngüye girilebileceğini iddia etmektedirler. Dolayısıyla gelişmemiş ülkelerde sermaye akımlarının

serbestleştirilmesi özellikle yatırım, gelir ve ekonomik büyüme bağlamında başarı sağlamak için çok önemlidir. Genel olarak neoliberal düşünce sistematığının içinde kalmakla birlikte eleştiriler getiren iktisatçılara göre ise sermaye hareketlerinin belirli türlerini serbestleştirmeye ancak ekonominin diğer sektörleri başarıyla serbestleştirildikten, finansal gelişme sağlandıktan ve kurumsal düzenlemeler oluşturulduktan sonra girilmelidir.

İkinci ekseninde, uluslararası özel sermaye hareketlerinin serbest olmasının, çok sayıda sorunu beraberinde getirdiği savunulmaktadır. Eleştirilerden birisi, ülkelerin faiz ve kur politikalarından birini tercih etmek zorunda kalarak, diğerini piyasadaki dalgalanmalara bırakmak zorunda kalmasıdır. Diğer bir eleştiri ise finansal serbestleşme ile birlikte sıcak para girişlerinin artması ve bunun aşırı değerli döviz kuruna yol açmasıyla birlikte, ithalata dayanan kırılgan bir ekonomik büyümeye neden olacağı yönündedir. Ayrıca sıcak para girişlerine dayanan büyüme, sermayenin ani çıkışlarıyla birlikte ekonominin krize girmesine de neden olmaktadır.

Jayadev'in 2007 yılındaki çalışmasında finansal serbestleşme derecesi ile emek payı arasındaki ilişkiyi incelenmiş ve negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Ampirik sonuçlar bu ilişkinin anlamlı ve sağlam olduğunu göstermektedir. Bunun en büyük nedeni finansal serbestleşmenin emeğin pazarlık gücünü düşürmesidir. Bu sonuca 100'den fazla ülke için 1972-1999 dönemi ile panel data uygulayarak ulaşılmıştır. Bu ülkeleri gelirlerine göre üçe ayırdığında ise bu ilişkinin orta ve yüksek gelirli ülkelerde geçerli olduğunu ancak düşük gelirli ülkeler için anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmaktadır. Bunun arkasında ise bu ülke gruplarının farklı emek piyasası koşullarına sahip olmaları yatmaktadır. Örneğin düşük gelirli ülkelerde diğerlerinden farklı olarak sosyal güvenlik ve işsizlik ödemeleri önemsizdir, enformel sektörde istihdam çok fazladır (1\2, 1\3). Düşük ücretler ve belirsiz yasal düzenlemelerle nitelendirilen bu sektördeki istihdamın en önemli belirleyicisi, formel sektördeki işçilerin politik pozisyonlarıdır. Sonuç olarak analiz sermaye hareketliliğinin emek payı üzerinde, düşük gelirli ülkeler dışında, doğrudan negatif etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, finansal serbestleşmenin emeğin pazarlık gücü ve dolayısıyla gelirden aldığı payı azaltacağını desteklemekte ancak bu etkinin gelişmiş ülkelerde daha yoğun olduğunu ileri sürmektedir. Bu çalışmanın diğer bir önemli yanı, Quinn (1997) tarafından ortaya atılan ve Lee and Jayadev (2003) tarafından geliştirilen ve finansal liberalizasyonun derecesini ifade eden bir endeks kullanmalarıdır.

Kuşkusuz, sermaye hareketliliği ve emeğin gelirdeki payı arasındaki bağlantıyı modellemenin birçok yolu vardır. Harrison 2002 yılındaki çalışmasında, küreselleşmenin emek ve sermayenin göreceli paylarını nasıl etkilediği sorusuna cevap aramaya çalışmıştır. Yine 100'ün üzerinde ülke incelenmiş ama farklı olarak fayda fonksiyonlarından hareketle modelini

kurmuştur. Modele göre firmalar ve işçiler aşırı kar üzerinde pazarlık ederler ve hangisinin pazarlık gücü daha yüksekse ise onun gelirden aldığı pay daha yüksek olur. 1960-1997 döneminde emek paylarının yoksul ülkelerde düştüğü, zengin ülkelerde yükseldiği gözleminde hareketle; döviz kuru krizlerinin ve artan ticaret paylarının emeğin payını düşürdüğü, sermaye kontrollerinin ve kamu harcamalarının emeğin payını artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca dış sermaye (yatırım) akışı ile emek payı arasında negatif bir ilişki mevcuttur. Bütün bu sonuçlardan küreselleşme ve emek payı arasında sistematik negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma Soruları

Daha önce de belirtildiği gibi çalışmada, emek piyasasının yapısal dönüşümü incelenirken dört boyut üzerinde durulacaktır. Bu boyutların 1980-2006 dönemi için şu göstergeler kullanılarak analiz edilmesi düşünülmektedir: İşçileşme kalıpları için işçi sayıları, tarımda çalışanlar ve kendi hesabına çalışanların sayısı; emeğin örgütlenme ve mücadele kapasitesi için grev sayıları, sendikalaşma oranları, işkollarına göre sendikalaşma oranları, grevlerde kaybolan işgünü ve grevlere katılan işçi sayısı; işgücü piyasasının özellikleri için emeğin sektörel dağılımı, eğitim düzeyine göre istihdam, istihdamın işteki statükoya göre dağılımı, güvencesiz çalışanların sayıları ve sektörleri, vasıflı-vasıfsız çalışanların sektörleri ve ücretleri, ortalama çalışma saatleri (günü), büyüme-istihdam ilişkisi, işten ayrılanlar-işe girenlerin sayıları; emek payı için emeğin milli gelirden aldığı pay, ücret/katma değer oranları, reel ücret-emek verimi ilişkisi

7. Yöntem

Bu çalışmada, mevcut toplumsal ilişkilerin belirli bir tarihsel sürecin sonucu olduğu ve bu sürecin anlaşılmasının mevcut iktisadi ilişkilerin çözümlenmesi ile mümkün olacağını ifade eden tarihsel maddeci yaklaşım benimsenmiştir. Ekonomik gelişme ile ilişkili olan finansal liberalizasyonun, emek piyasasının dönüşümü üzerinde de güçlü etkileri olabileceği düşünülerek, kapitalist ekonominin en yalın ve temel ilişkisi sermaye-emek ilişkisi üzerinde durulacaktır. Böyle bir yaklaşımın belirlenmesi, emek ve sermaye ile ilgili çalışmaların birbirlerinden uzaklaşmasının yerine ikisini aynı çalışmada ele almayı beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla sermaye ile ilgili olan –ve sadece böyle görülen- finansal serbestleşmenin emek piyasasını nasıl yeniden şekillendirebileceği sorusuna cevap bulunabilecektir. Çalışmada bu ilişki betimleyici bir yaklaşımla ortaya konulacaktır.

Çalışma alanı veri açısından zengin bir alandır. Bu açıdan Türkiye'den TÜİK, DPT, Çalışma Bakanlığı, Sendikalar gibi birçok kurumdan yararlanılabilir. Uluslararası kuruluşlar arasında da bu açıdan zengin olan ve en çok yararlanılabilecek başta 'Key Indicators of the Labour Market' olmak üzere ILO (International Labour Organization) çalışmaları olacaktır. Bu hem

Türkiye hem de diğer ülke ve ülke grupları için uzun dönemli analizler yapmaya ve geçmişe yönelik verilere ulaşmaya olanak sağlamaktadır. ILO sadece istatistikleri ile değil aynı zamanda istihdam ve emek süreçlerine ilişkin yayınlarıyla da alan için çok önemli bir başvuru kaynağıdır. Ayrıca başta OECD'nin ve Dünya Bankası'nın istihdam raporları ve yayınları olmak üzere, birçok uluslararası kurumdan da yararlanılabilir.

Bu zengin havuza dayanarak bir araç olarak ekonometriyi kullanmak, model kurmak veya kurulmuş bir modeli test etmek de mümkün olabilecektir. Jayadev'in 2007 yılındaki çalışması hem yeni hem de incelediğimiz konuya ve inceleme yöntemimize uyan bir referans çalışmasıdır. Bu referans çalışması, Quinn 1997 yılındaki çalışması ile Lee ve Jayadev 2003 çalışması bize ayrıca, finansal liberalizasyonun nasıl derecelendirilebileceği konusunda da önemli bilgiler verebilecektir.

Kaynaklar

- JAYADEV A. (2007) Capital Account Openness and the Labour Share of Income, *Cambridge Journal of Economics*, Vol.31, 423-443.
- HARRİSON, A. E. (2002) Has Globalization Eroded Labour's Share? Some Cross-Country Evidence, <http://wbln0018.worldbank.org/LAC/LACInfoClient.nsf> (10 Haziran 2007)
- LEE K. and JAYADEV A. (2003) A New Index of Capital Account Openness, *yayınlanmamış bildiri*, University of Massachusetts.
- QUINN D. P. and INCLAN C. (1997) The Origins of Financial Openness: A Study of Current and Capital Account Liberalization, *American Journal of Political Science*, Vol. 41, No. 3, 771-813.

DEVİRİM ERSEZER'İN YAYINLARI

“Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Ulutürk, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2004.

“Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, Sayfa 255-268, Elazığ, 2006.

“Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, *Maliye Araştırmaları Merkezî Konferansları: Prof.Dr. Salih Turhan’a Armağan*, 46. Seri, 2004, ss. 149–168 (Süleyman Ulutürk ile birlikte).

“Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devlerin Rolü”, *Maliye Araştırmaları Merkezî Konferansları: Prof.Dr. Türkan Öncel’e Armağan*, 47. Seri, 2005, ss. 87-105 (Süleyman Ulutürk ile birlikte).

“Türkiye’de Üniversitelerin Finansmanı, Özel Üniversiteler ve Teknokentler”, Türkiye’de Üniversite Sistemi ve Dönüşümü Kongresi, Düzenleyen: Eğitim-sen Ankara 5 Nolu Şubesi, 4–6 Mayıs 2007, Ankara (Süleyman Ulutürk ile birlikte).

“Özgür Medyanın İşlevi”, *Gazeteport*, 11 Haziran 2009,

“Bayram Öncesi, Küçüklere Nasihat!”, *Gazeteport*, 11 Haziran 2009.

“İntihal, Linç ve İkiyüzlülük”, *Gazeteport*, 11 Haziran 2009.

“Demokrasi mi? Ne demokrasisi...”, *Gazeteport*, 11 Haziran 2009.

“İdeolojilerden Korkmamayı Öğrenmek!”, *Birgün*

“Sosyal Riski Azaltma Projesi' Bir Aldatmaca mı?”, *Birgün*

“Kapitalizm Çatırıyor”, *İnadına*

“Kapitalizm Öldürür”, *İnadına*

“Kapitalizm ve Medya”, *İnadına*

“Liberalizm, Demokrasi ve Özgürlük”, *İnadına*

“Tek Yol Küreselleşme (mi)”, *İnadına*

“Üniversiteler ve Demokrasi”, *İnadına*

“Dünyada Yeni Sol, Türkiye’de Yeni CHP!”, *Radikal İki*

“Sol, Nereye...” *Radikal İki*

“Yaşasın Özgür Medya!”, *Sendika.org*

“Tarih Affetmez”, *Sendika.org*

“Sapla Samanı Karıştırmak”, *Sendika.org*